

Cahit Zarifoğlu İçin Yetişkinlerin ocuk Yazarı Olmanın Anlamı

Mustafa Ruhi ŐİRİN

35-40 Yaşındaki ocuklar İçin Yazmak

Cahit Zarifoğlu, ocuk kitabı yazarlığını açıklamaktan çekinmemiş, ocuk kitaplarını okuyanların yaşlarının büyük olmasına ise özel anlam yüklemiş bir yazardır. Bu yazının amacı, Zarifoğlu'nun ocuk kitabı yazarlığına yüklediği anlam evrenini kendi açıklamaları doğrultusunda açıklamaya yönelik olduğu için bu konudaki yaklaşımı farklı görüşlerle sınanmayacaktır.

Cahit Zarifoğlu, *İşaret çocukları* ile şair kimliğini ortaya koymuş, hep şair kalmış, günlüklerinde, hikyelerinde, romanları ve çocuklar için yazdığı kitaplar ile radyo oyunlarında hep bu şair kimliğiyle görünmüştür...

Zarifoğlu, ocuklar için yazmanın ayrı bir eda gerektirdiğini kabul etmemekle beraber, yine de bir ayırımın gerekli olduğunu kabul eder: *ocuklara yazmanın, yazmak dediğimiz dehşetli olayı kolaylaştıran bir yanı var. Acılarını azaltıyor yazarım. Yazar kendini biraz daha rahat hissediyor. Çocukların safiyeti ve gnahsızlıklarından gelen bir rahatlık bu. Belki de büyüklerin çekişmelerle dolu dünyasından bir kaçış.**

Yazarlar, belli bir yaş döneminden sonra çocukluğa dönüş arzusu ve çocukluğa zlem sonucu mu çocuklar için yazmaya yöneliyorlar? Bu eğilimin birçok yazarda bu yönde olduğunu biliyoruz. Zarifoğlu'na göre çocuklar için yazmak bir sığınaktır: *İçimden birden denemediğim bir o kalmıştı demek geldi. İtiraf edeyim ki biraz da böyle oldu... Çocuklar için yazmak bana at oynatabileceğim çok geniş bir alan açtı. Burada masal, rüya, hayal, hikâye, gerçek, gerçeküstü ve akla gelebilecek her şey vardı. Bir anda büyük olmanın zorluklarının ötesine geiveriyordunuz. Sizi bağlayan bir şey yoktu. Yazarken bir tür ocuk safiyetini, çocukluğu giyiniyordunuz. Karşınıza ise milyonlarca çocuğu alıyorsunuz. Herşeyi yaşamaya hakları olan ilerinin büyükleriyle bir dünya oluşturuyorsunuz ve bu sebeple de zaman zaman onların büyük hallerine hitap ediyorsunuz. Bu yüzden benim yazdıklarım, çocuklar için, çocuklar için yazdıklarım aynı zamanda büyükler için görünür.*

* Bu yazıdaki bütün italik bölümler Cahit Zarifoğlu'na aittir.

Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı bağlamında üzerinde durmamız gereken temel bir hareket noktası daha var: O da Zarifoğlu'nun masal-fantastik üretebilen bir zihni durum ve duyarlılık içinde olmasıdır. Çok sık itiraf ettiği gibi, büyüklere çok masal anlattım nitelemesi, yazdığı kitapların okur kesimini tayin etmemizde bize anahtar bir bakışın şifrelerini vermesi bakımından da önemlidir.

Zarifoğlu niçin masala yönelmiş olabilir? Çoğu fantastik türdeki metinlerini ve masallarının sembol dünyası ile şiiri arasında, metafizik-mistik ilişki dışında koşutluk olmadığı gibi, şiirindeki metafizik ürperti ile masal ve fantastik metinlerinin olağanüstü semboller dünyası arasında ilişki de yoktur. Cahit Zarifoğlu'nun masal ve fantastik kitapları zekânın ve bilincin ürünüdür. Kendini ele vermeyen şiiri ile, bir kaçışın anlatımı olan çocuk kitapları arasındaki ilişkiyi yorumlaması ise cesurca: *Masalın tabiiği, yumuşaklığı içinde daha kolaylıkla kalem oynatabiliyorsunuz... Bahanesi ne olursa olsun, masala başlayışımı daha rahatlıkla, hem nalına hem mihına diyerek, kılıç sallayabilmekte bulduğumu söyleyebilirim.*

Zarifoğlu, çocuklar için yazmayı ise ödev duygusuyla açıklar: *Çocuklar için yazmakta, çocukça, katıksız bir mutluluk vardır, bir görevin yerine getirilme duygusu ve tatmini vardır, bir sorumluluğa evet demenin kahramanlığı vardır...*

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitapları, çocuk edebiyatını yaş kümelerine göre değil, *kendine özgü*, yaşları eşitleyen, her kuşaktan insana seslenen bir anlatımdan oluşmaktadır. Çocuklar için yazdığı şiirleri için de bu değerlendirmeyi yapabiliriz. Çocuk-büyük ayırımı vurgusu yapılması durumunda, çocuk kitaplarının okurlarının bu iki grubu da içine aldığı da savunur: *Bu konuda benim için büyük-küçük ayırımı yapmak oldukça zor. Genellikle zaten çocuklara alınan kitapları büyükler seçip beğenirler. Çocuklar neden sonra kendi kendilerine kitap seçmeye ve almaya başlarlar. Bunların içerisinde, benimkilerde olduğu gibi, gizli gizli büyüklere de hitap edilmesi bir sakınca doğurmasa gerek. Zarifoğlu bu noktayı Dostoyevski'nin yazarlığıyla ilişkilendirerek de savunuyor: Her sınıftan okuyucusu vardır Dostoyevski'nin. Basit diyebileceğimiz insanlar bunlarda bakarsınız bir cinayet romanı kurgusunu yakalar ve heyecanla okurlar. Aynı kitap, edebiyat tarihçilerine, psikologlara, hatta hukukçulara çok başka inceleme alanları ve imkânları açar.*

Cahit Zarifoğlu çocuk kitaplarının okurunu çocuk ve yetişkin özne için ayırmaktan yana değil. Dostoyevski ile arasında ilişki kurmasının asıl nedeni de budur: *Sanırım benim çocuk kitapları da bir bakıma buna benzer özelliklere sahip. Onları ilkokul üç, dört veya beşinci sınıf öğrencilerinin, sırf olayın sürükleyişi ile okuduklarına şahid oldum. O olaylar çocukların anlayacağı bir seviyede verilmiştir. Ama büyükler de okuyorlar ve onlar ise bazılarında emperyalizm, süper*

güçler, çağdaş dünyanın siyasî hareketleri gibi özellikler, hatta anarşi ve yorumu gibi motifler görüyorlar. Ben bunu bu kitapların başarısı, hatta çifte başarısı olarak görmekten kendimi alamıyorum...

Zarifioğlu ne çocukluğun edebiyatını yapmıştır, ne de çocukluğa özlem duymuştur. Çocukluğunu da malzeme yapmadığı gibi özellikle çocukluğundan söz etmekten uzak durmuştur: Çocuk kitaplarına: *Çocukluğum, buğulu, karanlık, çapraşık, hülyalı, sonradan, büyükçe korkulara sebep olacak yaşantılarla dolu geçti. Bu yüzden olacak, çocukluğumun tasavvufî tadlarla dolu bir bölümünü bir şiirimde anlatırken, son mısralarda "Ne korkunç bir iklimdi çocukluğum" diye bir mısra vardır. Bu mısra doğrudur. Bir itiraf bir tesbittir. Şiirlerimde ve yazılarımda çocukluğumdan oldukça sık bahsettim. Ama hepsi, büyüdükçe edindiğim sıkıntıların kaynağını işaret ediyor gibi, psikolojik nedenlerini arıyor ve buluyormuşum gibi acılıdır. Bu yüzden olacak, çocuklar için yazarken şimdiye kadar hiç mi hiç çocukluğumdan yararlanmadım. Çocukluğumu ancak büyüklere anlatabilirim. Buna rağmen, yine de farkına varmadan çocukluğumu kullanmış olabilirim. Yo yo hiç sanmıyorum...*

Poetik Çocuk Dili ve İki Yazar

Bir yazarın çocuk yazarı olup olmadığına kim karar vermelidir? Yazarın kendisi mi eleştirmenler mi çocuk ya da yetişkin okur mu? Yazarın kendini nasıl tanımladığından çok, aslolan eserdir. Eserin bütününden bir kitabın, çocuk-yetişkin dil dizgesine göre mi, çocuk-yetişkin bakışına göre mi yazılıp yazılmadığını öğrenebiliriz. Ancak, yazarın kendine sakladığı, eseri ile arasındaki gizli sözleşmenin önemli hatta belirleyici olduğu da unutulmamalıdır.

Yazar ya da sanatçı bu gizli sözleşmeye neden gerek duyar? Kuşkusuz eserin büyüğü sürsün, zamana karşı dirensin ister. Böylece de iddiasını sürdürmüş olur. Çünkü her yazar-sanatçı metnin-eserin kolay keşfedilmesini de istemez.

Ya kitapla birlikte şifrelerini hemen açıklayan yazarlara ne demeli? Hemen ilk sayfada hem eseri hem de kendilerini ifşa etmeleri biraz garip değil mi! Anlaşılmaktan korktukları için mi yaparlar bu açıklamaları? Yoksa daha okuma eşliğinin başında okura tuzak mı kurarlar? Gerçekten hangisi doğru?

Cahit Zarifioğlu, çocuk kitapları şifreleri açık bir yazar. Yukarıdaki soruları onun için de sorabiliriz. Eseri ile arasındaki o gizli sözleşmeyi açıklayan A. de Saint Exupéry ile Cahit Zarifioğlu'nun çocuk yazarlığı arasında benzerlik var mıdır?

Küçük Prens'in yazarı Antoine de Saint Exupéry, kitabın başında âdeta bir çocuk-yetişkin oyunu oynar: Bu kitabı kocaman bir adama adadığım için çocuklardan beni başışlamalarını istiyorum. Önemli bir özürüm var; bu koca adam, benim yeryüzündeki en iyi dostumdur. Bir başka özürüm de var; bu koca

*adam her şeyi anlayabilir, çocuklar için yazılmış kitapları bile. Üçüncü bir özürüm daha var; bu koca adam Fransa'da yaşıyor, hem aç, hem üşüyor. Enikonu ihtiyacı var avutulmaya. Bütün bu özürler yetmezse, ben de bu kitabı gönül rahatlığıyla o koca adamın çocukluğuna adarım. Bütün büyük insanlar eskiden çocuktular. (Ama pek azı anımsar çocukluğunu.) Öyleyse adak yazımı düzeltelim: Çocukluk Günlerimin Léon Werth'i İçin.*¹

A. de Saint Exupéry kitabı yazarken kendi çocukluğu ile yüzleştiğini itiraf etmesi okur için ne anlama gelmektedir? Yazar bu tutumu ile yetişkin okurun da kitaba başlamadan çocukluğu ile yüzleşmesini ister gibidir. Bunun anlamı ise şu: *Küçük Prens*, çocuk bakışına göre yazılmış bir eser. O hâlde yazar, kitabı ithaf ettiği koca adam Léon Werth'in çocuklar için yazılmış kitapları bile anlayabileceğini niçin açıklamak istemiştir? Burada yazar eseri ile okurun ikinci kez yüzleşmesini istiyor. Okurun yüzleşmesini istediği ikinci yüzleşme ise eseri ile arasındaki gizli sözleşmedir. Yazar bunu tam olarak açıklamaktan kaçınsa da okurun eserinin sırlarına ulaşacağından kaygılandığı için kitabın başında bu şifreleri açıklama ihtiyacı duymuş olabilir.

Peki, ya çocuk okur açısından bu ithafın, dolayısı ile kitabın anlamı nedir? A. de Saint Exupéry, *Küçük Prens*'i pedagojik çocuk dili dizgesine göre yazmadığı hâlde Léon Werth'in çocuklar için yazılmış kitapları bile anlayabileceğini niçin açıklamış olabilir? Bu iki sorunun tek bir cevabı olmalıdır: *Küçük Prens*'in hem çocuk hem de yetişkinlerce okunmasının temel nedeni, kitabın, çocuk bakışına ve poetik çocuk diline göre yazılmış olmasıdır. Zaten, *Küçük Prens* de altı yaşından beri sürekli resimler çizen yazarın kendisinden başka biri değildir. Sonuç olarak, A. de Saint Exupéry, poetik çocuk dili ve çocuk bakışı ile hem çocuklara hem de yetişkinlerin çocukluklarına seslenen bir çocuk yazarıdır.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığı ile A. de Saint Exupéry'nin çocuk yazarlığı arasındaki benzerliklere gelince: Her ikisi de poetik çocuk dilini kullanmış iki yazardır. Zarifoğlu'nun Leon Werth'i ise 35-40 yaşlarında. Kim için yazdığına verdiği cevap ise çok açık: *Asıl yetişkin okuyucu için, ondan sonra da çocuklar için.* Bu durum ise Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığının temel çelişkisidir. Buna karşılık Ağaçkakanlar'ın girişinde bütün masallarını çocuklarına ithaf eder. Neden? Çünkü çocuklar için yazarmış gibi bir tutumu benimsemesi, kendisine at oynatabileceği çok geniş alan açtığının farkındadır: *Masalın, rüyanın, hayalin, hikâye, gerçek, gerçeküstü ve akla gelebilecek her şeyin çocuk yazarlığındaki doğallığı ile bir anda büyük olmanın zorluklarının ötesine geçiveriyorsunuz. Yazarken bir tür çocuk safiyetini, çocukluğu giyiniyorsunuz.*

1 *Küçük Prens*, A. de Saint Exupéry, çev. Selim İleri, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 5.

Yetişkinlerin Çocukluğu İçin Yazmak

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı bu kadarla sınırlı değil: *Büyüklere yazdığımız zaman bu sadece büyükler içindir. Ama çocuklara diye yazarsanız bu aynı zamanda büyükler için olur.* Bu cümle, çocuk özeninin edebiyatını yaparken pedagojik çocuk dili kullanmadığının itirafı kabul edilebilir. Şiir yazarken olduğu gibi çocuk kitabı yazarken de ön hazırlık yapmadığını özellikle vurgulamaktan hoşlanan bir şair-yazardır Zarifoğlu. Bu aynı zamanda şiire de çocuk kitaplarına da *şair gözü ile* baktığının da itirafıdır. Çocuk kitabı yazma sürecini de şöyle açıklar: *Büyükler içlerinde gizli bir köşede kalmış bu duyarlılığı benim kitaplarımı okurken yeniden keşfederler.* Bu yazarlık tutumu ise yetişkinlerin içlerindeki çocuğu uyandırmaktan başka bir şey değildir. Bunu daha belirgin biçimde söylemek gerekirse Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığı yetişkinlerin çocukluğuna yöneliktir.

Buna karşılık, Cahit Zarifoğlu, çocuk kitabı yazarlığına özel vurgu yapmaktan da kaçınmaz. Onun çocuk kitapları işlek bir zekânın ürünüdür: *İlhamımı veren de daima o anda çocuklar için yazmakta oluşum oldu. İtiraf etmeliyim, aşk şiirleri yazarken nasıl heyecanlanabiliyorsa bir yazar, çocuklar için yazarken de öylesine dolu dolu heyecanlanabiliyor.* Zarifoğlu'nun bu yöndeki açıklamaları ise çocuk ve yetişkin yazarlığını eşitleyici bir tutum içermektedir.

Cahit Zarifoğlu, hiç kuşku yok ki poetik çocuk diline yaslanan bir çocuk kitabı yazarıdır. Çocuk bakışını içindeki çocuğun dürbünü ile ayarlamış olduğunu ileri sürse de, çocuk kitaplarının tonlaması çocuğa göre değildir. En azından okuma olgunluğu eşiklerinin ilk basamaklarında olan çocuklarla bu kitapların iletişim kurması zordur. Anlatımında olaydan önce zekâ ağırlık merkezini oluşturur. Zekâ oyununa dayalı anlatım çocuğun ilgisini çekebilir de. Ağırlıklı olarak masal-fabl-fantastik-radyo oyunu türünü seçmiş olması ise bilinçlidir. Ona göre, yazar, *masalın doğallığı, yumuşaklığı içinde daha kolaylıkla kalem oynatabiliyor.* Ancak, kalem oynatırken, çocuk okurun anlam kaymaları yaşayabileceğini dikkate aldığı söylenemez. Çocuk kitaplarındaki ritmik düzyazı tadı, kitapların çocuklarca okunmasına kolaylık sağlasa da bu kitapların okuma eşikleri çocuk boyunun üzerindedir.

Pedagojik ve poetik çocuk yazarlığında, eserin her birine ait -pedagojik ve poetik- güçlükleri içinde barındırması kadar doğal bir durum olamaz. Bu güçlüğü temel nedeni pedagojik ya da poetik çocuk dilidir.

Çocuk edebiyatının olanaksızlığına vurgu yapan Jacqueline Rose, çocuk kitabının yazılmasının olanaksız olduğu değil aksine bir olanaksızlık üzerine temellendiğini ve bu olanaksızlığı ise yetişkin yazarla çocuk arasındaki kopuklukla açıklar. Gareth B. Matthews, Jacqueline Rose'un çocuk edebiyatı yazarları hakkında duyduğu derin kaygıları anlamlandırabilmek için W.H.

Auden'in şu kinayeli cümlesini ödünç alıyor: *Bazı iyi kitaplar vardır, sadece biz yetişkinler için yazılmışlardır yani anlaşılabilirlikleri için yetişkinin deneyimine ihtiyaç vardır ama sadece çocuklar için yazılmış iyi kitaplar bulmak mümkün değildir.*²

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını okumak için yetişkinlerin deneyiminin gerekli olduğunu düşünüyorum. Masalların olağanüstü yönünü kullansa bile, bu, yeni bir zekâ ve bilinç oyunu sıçraması içindir. Çocuk kitaplarında hayal gücünün nerede bittiğini, nerede rüyaya dönüştüğünü çocuğun algılaması imkânsız gibidir. Bu nedenle, poetik çocuk dilini kullanan çocuk yazarlarının çocukla buluşması sınırlıdır.

Zarifoğlu'nun Çocuk Kitabı Yazarlığı

Cahit Zarifoğlu, poetik çocuk dili, anlatımı ve tonlaması ile yetişkin okurun çocukluğuna yöneldiği hâlde, kitaplarına çocuk okurun ilgisi nasıl açıklanabilir? Bu soru onun çocuk yazarlığının diğer boyutları ile de ilişki kurmamızı gerektirir.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını çocukların okumasının temel nedeni anlatıcı tonu iyi kullanmış olmasıdır. Anlatımdaki tonlama ile çocuğu anlatının içine çeker. Cahit Zarifoğlu'nun çocuk gerçekliğini yansıtmada masal-fabl - fantastik - radyo oyunu türlerini seçmiş olması anlatıcılığına bu imkânı sağlamıştır. Bu nedenle yazar, bu türleri istediği gibi biçimlendireceği, ritmik anlatımı gerçekleştireceği için tercih etmiştir.

Serçekuş, Ağaçkakanlar, Katıraslan ve Motorlu Kuş kitaplarındaki alegorik anlatım ve fantastik kurgu, bu kitapları çocukların okumalarının kolaylaştıran etkenlerdir. Yazar bu kitaplarında, bilinçle bilinç dışı, somutla soyut arasındaki anlatım düzlemini zekice buluşları ile biçimlendirir.

Ağaçkakanlar, Katıraslan ve Motorlu Kuş'u fantastik türde yazması ise soyut olanı somutlaştırma çabası olarak da açıklanabilir. Kuşkusuz her yazarın tür seçimi farklı önceliklere ve nedenlere dayanır. Cahit Zarifoğlu, bu üçlemesi ile çocukların hayal gücünden yararlanarak yetişkinlerin dünyasına yönelmelerini amaçlar. Buna ben, gerçek dünya ile erken hesaplaşma, diyorum. Bu bakımdan fantastik yazar yönü ile *Pinokyo* yazarı C. Callodi ve Behrengi ile Cahit Zarifoğlu arasında paralellikler kurmak mümkündür.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı, psikolojik ve psikanalitik derinlik açısından yorumlandığında çocuğa yönelişi farklı düzlemlerde açıklanabilir. Hangi yaşta olursa olsun her insanı çocuk kabul edebilen bir çocuk bakışına sahip olması, Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığının asıl eksenini

2 *Çocukluk Felsefesi*, Gareth B. Matthews, çev. Emrah Çakmak, Gendaş Yayınları, İstanbul 2000, s. 119

oluşturur. Çocuk kitaplarında kullandığı iç sezgi, hayal gücünü bir çocuk dürbününe dönüştürür. Aktüel fantastik çocuk kitapları, romanları, kısa sanat masalları ve radyo çocuk oyunlarının hemen hepsinde egemen olan psikolojik ve sinematografik anlatımı -yansıtma yöntemini- bu çocuk dürbünü ile sağlar.

Zarifioğlu'nun çocuk kitaplarını ya da radyofik oyunlarını okurken onların muhayyilenizde canlanması ve size sinema duygusu vermesi bilinçli bir tercihin sonucudur. Zarifioğlu, yansıtma yöntemini kullanarak, bu masalları kendi gözüyle izleyerek yazdığını hissettirir okura ve bunu yaparken de masalların yaşanmışlık duygusu kazanmalarını sağlamak ister. Çocuk kitaplarını okuyan yetişkin okurun psikolojik tabloları izlediği duygusuna kapılmasının nedeni de budur. -Bu anlatım yöntemi Zarifioğlu'nun toplam anlatımı için de geçerlidir.- Buna karşılık, Zarifioğlu'nun çocuk bakışı bazen 35-40 hatta 60 yaşındaki yetişkin bir çocuğun bakışına dönüşür.

Bir Şairin Çocuk Kitapları

Cahit Zarifioğlu'nun çocuk kitaplarını, bir şairin çocuk kitapları, biçiminde değerlemek yanlış olmaz.

Yaşamak'ın *Sarıkamuş* 74 bölümünde, ölmüş annelerinin yatağının önünden uzaklaştırdığı çocuklara, *söyle kimler olsun istersin masalımızda?* diye sorar; *düzenli bir aile, ya da sıcak yuvalarında kuşlar mı yoksa perili ağaçlar, insanüstü güçler mi? Ay ışığı bulunsun isterim?* diye seslenen çocuk da Zarifioğlu'nun kendisinden başkası değil. Tıpkı diğer masallarında olduğu gibi Zarifioğlu'nun kimi masallarının girişinde yer verdiği benzer çocuk dialogları, çocuk kitaplarının çocuklar için yazıldığı duygusunu verse de hemen ardından yetişkin dil dizgesine geçer. Bu anlatımın en tipik örneği ise *Ağaçkakanlar*'ın başlangıç bölümündeki baba-kız muhaveresidir. Kitap, çocuk dil dizgesi ile başlamışken, yazar bunun da zengin bir anlatım oyunu olduğunu muhaverenin bitiminde okura sezdirir. Zaten *Serçekuş*, *Ağaçkakanlar* ve *Katıraslan* üçlemesinin ilk okurlarını da *önce yetişkinler için* biçiminde açıklamıştı. Zarifioğlu, bu kitapları çocukların okumasını anlatılan olayın sürükleyiciliğine dayandırır. Bu kitapların çocuklarca okunmasının nedeni ise kitapların hayvan kahramanlar üzerine yazılmış olmasıdır. Zarifioğlu, hayvanların insan gibi konuşmalarından çocukların hoşlandığını farkındadır.

Gülüçük ve *Ağaç Okul* dışındaki diğer altı çocuk kitabının çocuklara mı, yetişkinlerin çocukluğuna mı yönelik oldukları yanında, bu kitapların türleri de belli-belirsizdir. *Serçekuş*, *Ağaçkakanlar*, *Katıraslan* hikâye-masal olarak yazılmaya başlamış, *minik roman* olarak bitirilmiş. *Katıraslan*, *kurgu* olarak *romana* daha yakındır... Yazar, bu üçlemenin türü konusunda kesin kararını vermemiştir: *Masal özellikleri olan romanlar veya roman özellikleri olan masallar...* *Katıraslan* kurgu olarak aslında fantastik bir romandır. *Ağaçkakanlar*

masal anlatımı ile başlamasına karşın romandır. *Serçekuş* hikâye anlatımı ile başladığı hâlde analitik boyutu ile romana yaslanır. Cahit Zarifoğlu, türler karışımı olan çocuk kitaplarını *Gülüçük* ve *Ağaç Okul* dışındaki genel anlamda masal kabul eder. Hikâye, roman, fantastik ve radyo oyunu ayrımı da yapmaz.

Zarifoğlu'nun çocuk kitapları arasında en düz anlatımlı olanı *Yürek Dede ile Padişah*'tır. *Küçük Şehzade*'deki masalları geleneksel masalın ontolojik örgüsünden uzak, sanat masallardır. *Motorlu Kuş*'taki kitaba adını veren fantastik metin dışındaki iki uzun metin ise hikâyedir.

Ergin Çocukların Yazarı

Yazının ilk soru cümlesine burada geri dönmek istiyorum: Bir yazarın çocuk yazarı olup-olmadığına kim karar vermelidir? Bu soruya, yazarın kendini nasıl tanımladığından çok aslolan eserdir, biçiminde cevap vermiştim. Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı katmanlarını çocuk kitaplarının içerikleri ile ilişkilendirmeden kavrayamayız. Bu noktadan itibaren, çocuk kitaplarını çocuk-yetişkin dil dizgesi ve çocuk-yetişkin bakışına göre mi yazılıp yazılmadıklarını sonuca bağlamaya çalışabiliriz...

Serçekuş yazarın vurgusu ile *minik, filozof tavırlı bir serçe ile avcı arasında geçen küçük bir macera*, anlatımıdır. Bir yönü ile roman diğer yönü ile modern bir fabl. Yazar bu ilk çocuk kitabında, bir serçenin onu öldürmekten son anda vazgeçen avcının günün birinde canını kurtarmasını anlatır. Yazar, serçenin çocuk dürbünü ile dünyaya baktırır okuru: *Çocuğun yaşı bazen sekiz bazen on dört oldu. Bazen 35 bazen de 40 mı yoksa! Evet, bizim Serçekuş etrafına bazen de altmış yaşında bir çocuk gibi bakıyordu.* Yazar, kitaba çocuklar için başlasa da çocuk dilini metnin bütününde sürdürmez. Yazarın anlatımına nelerin yön verdiğine gelince: Küçük bir olayın, serçe ile eli tetikte avcının karşılaşması-fantezi parlayışı ile çoğalması, *insicamlı* biçimde genişleme eğilimi gösterir. Yazar bu anlatısının kozasını *işlek bir zekânın ördüğünü* de şöyle açıklar: *Sihirli bir dünyadan kaynaklanmadılar ama sihirli bir dünyaya sahip oldular. İlhamımı veren de daima o anda çocuklar için yazmakta oluşum oldu.*

Zarifoğlu'nun çocukları kaç yaşında? Zarifoğlu'nun çocukları büyüme ve gelişmeye ilişkin yaş evrelerinden çok hızlı çıkabilen, birden erginleşen çocuklardır. Biz burada hangi yaşı esas alacağız? Takvim yaşını mı, olağan yaşı mı, zekâ yaşını mı?

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk yazarlığı bu üç kategoriye de uymaz. Çocukluk evrelerini merkeze alarak yazmadığı gibi çocukluğa yüklediği anlamı sanatçı bakışı biçimlendirir. Cahit Zarifoğlu'nun çocukları ergin çocuklardır; başka bir deyişle çocukluktan erken kaçan çocuklar. -Tıpkı kendisi gibi-

Katıraslan ise fantastik aktüel bir tür. Fantastik tür, Gerhard Hass'ın vurgusu ile, en belirgin özelliği bildiğimiz nesnel ve sayısal dünyanın karşısında hayal ürünü bir dünya ile cevap verir. Klaus Doderer de fantastik edebiyatın iki amacını kısaca şöyle açıklar: *Gerçekçi türdeki kitapların erişemediği noktalara erişmek, salt gerçeklerle anlatılması imkânsız olanı anlatmak, hayâl gücünün sınırsız olanaklarından yararlanarak okurunda yeni ufuklar açmak, bir. Çocukların gerçek hayattaki deneyimsizliklerine toplumsal bir bakış açısı kazandırabilmek, iki.*³

Cahit Zarifoğlu'nun *Katıraslan*'ındaki dünya, yetişkinlerin dünyasıdır. Kitabın şifre kavramları emperyalizm, süper güçler, anarşi ve güç dengesidir. Batılı insan karşısındaki kompleks, kitabın ana temasıdır. Yazar bunu ilginç bir tiple okura anlatır: Katıra benzeyen aslan mı aslana benzeyen katır mı? *Katıraslan*, üst tarafı aslan, alt tarafıyla katır olan bir tiptir. Cahit Zarifoğlu bu kitabı ile aslında yetişkinlerin algılayabileceği dünyayı anlatır. Kitabın mesaj-ileti boyutu çocuğa göre değildir.

Cahit Zarifoğlu'nun aktüel fantastik kitabı ise *Motorlu Kuş*'tur. Bir kırlangıca bir takım 'mahlûklar' bir motor takarlar. İlk günlerde kırlangıcın keyfine diyecek yoktur. Hem de motor bedava takılmıştır. İlk itiraz eden annesi olur. Annesine bunun için para almadıklarını söylese de annesinin cevabı hazırdır: *Motor bedava ama yedek parçasının ne kadar pahalı olduğunu tabii bilmiyorsun.* Yazar, çocuğun bunu anlayamayacağını farkındadır. Asıl hedefi yetişkinlerin işin vehametini anlamalarıdır. Burada yazar dış kredi, yardım, hibe, ikili anlaşma, teknik iş birliği gibi konularda emperyalizme karşı çocukların direnç kazanmalarını amaçlar. Öyküyü de bunun anlaşılmasını kolaylaştıracak biçimde sonuçlandırır: Motor taktıran kırlangıç kısa sürede özelliklerini kaybeder ve kuş olduğunu bile unuttur. Gagası, motorun kuvvet levhasını gagalamaktan güdükleşir. Kanatlarını kullanamadığı için de şişmanlaşır ve bedeni motorla birleşir. Ölmek üzereyken motoru ameliyatla çıkarılırsa da kırlangıcın eski hâline dönmesi imkânsız duruma gelir.

Katıraslan ile *Motorlu Kuş*, toplumsal eleştiri düzleminde ideolojik söylemi önde iki politik çocuk kitabıdır. Samed Behrengi, özgürlüklerin sınırlandığı ortamlarda çocuk evreninde büyüklerin dünyasını anlatırken hem çocukların hem de yetişkinlerin okumasını hedeflemişti. Zarifoğlu ise tam tersini yapar: Behrengi gibi simge kullanarak ve alegorik anlatımla yetişkinlerin dünyasını çocuğa görelştirmeye yönelir. İkisinin de amacı, alegorik anlatım ile toplumsal eleştiri dozunu azaltmaktır. Çocuk, kitapların alegorik kurguları düzeyinde kalırken, yetişkin, verilmek istenen düşünceyi bütün çıplaklığı ile fark edebilmektedir. Benim vardığım sonuç şudur: Behrengi çocukların dünyasında yetişkinleri anlatırken, Zarifoğlu yetişkinlerin dünyasını çocuklara açıklar.

3 *Çocuk ve Edebiyat*, Necdet Neydim, Bu Yayınevi, İstanbul 1998, s. 40.

Ağaçkakanlar, Cahit Zarifoğlu'nun en ritmik, en zengin ve en zekice anlatımlı romanı. *Serçekuş'* ta olduğu gibi *Ağaçkakanlar'* da da anlatım bilinçaltı düzlemde gelişir. Ağaçkakan ailesi gecikmiş yaşlarına karşın çocuklarının olması için çok istekli davranır. Günlerden bir gün erkek ağaçkakan, doğacak çocuğunu rüyasında görür. Yavru ağaçkakan çabucak büyür. Büyüdükçe de çevresine zarar verir, komşu ağaçların henüz olgunlaşmamış cevizlerini düşürür.

Sonunda, avcılar bu yaramaz ağaçkakan yavrusunu öldürür. Bu rüya ağaçkakan ailesinin içini kemirmesine neden olsa da ilk yavruları Upuy dünyaya gelir. Rüyanın geçtiği komşu bahçeye Upuy'un girmesine izin vermezler. Üç kişilik aileye yaramaz bir ağaçkakan dadanır. Bahçenin sahibi yavru ağaçkakanı herkesin gözü önünde öldürür. Cahit Zarifoğlu, bu kitabına çocuğu algılayamayacağı şu anlamı yükler: *Ferdin kader önündeki durumu*.

Zarifoğlu'nun daha düz bir alanda atını koşturduğu *Yürek Dede ile Padişah* kitabı ise bilinçaltına dayalı bir anlatımdan çok uzak, yalın bir hikâye: Eşeğini kaybeden Yürek Dede, pazardan küçücük bir deve satın alır. Her yıl çıktıkları yaylaya gitmek üzere hanımı Ayşe Nine ile yola çıkarlar. Konakladıkları yerde atlılar çıkar karşlarına. Onları doyurmak için *bir güzel söz, bir sevgiye* aldığı deveciğini keser Yürek Dede. Ayşe Nine hiç itiraz etmez buna. Atlıları yedirir içirirler. Atlılardan biri tebdil kıyafet dolaşan padişahdır. Fakat, Yürek Dede bunu bilmemektedir.

Atlılar, Yürek Dede'nin yanından ayrılırken padişahın yanına gitmesini söylerler. O da bir cuma günü sarayda padişahın huzuruna çıkar. Atlıların başında olanın padişah olduğunun farkında değildir. Padişah onu yanına çağırursa da dua sırasında Yürek Dede'nin şehirden ayrıldığını fark edemez. Ayşe Nine ile yaylaya doğru yola çıkar Yürek Dede. İkinci konaklama yerinde bir kazan dolusu altın bulurlar. Yürek Dede hemen şehre koşar. Fakirlerden bir grup getirerek altınları dağıtır. Bu defa küçük bir deve almayı ihmal etmez. Masalda hep iyi, olumlu tipler var ama bir yarış da devam eder. Olgun insanın, erdemli insanın sürüp giden mücadelesidir bu.

Zarifoğlu'nun *Yürek Dede ile Padişah* kitabı, iyinin, iyiliğin, insan ruhunun yücelişini ele alıyor. Üçlemesinden bir farkı da şu; daha yalın ve içten. *Neden ille de bir trajiği olsun bir eserin?* görüşünü bu eserde deneyen Zarifoğlu, *o kitabı yazarken bir trajiğe, çatışmaya girmemek için kendimi çok bilinçli şekilde frenledim*, diyor. Buna karşın, *Yürek Dede ile Padişah* çocuk yaşı en büyük çocuk kitabıdır.

Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitaplarını onun çocukluğunu, şairliğini ve şiirini dikkate almadan açıklamak bizi yapay yorumlar girdabına itebilir. Nasıl *Ağaçkakanlar'*ın anlatımı ile *İns* ve şiiri arasında paralellikler kurmak gerekli ise, şairliği ile çocuk kitapları arasında ilişki kurulması da o denli önemli ve zorunludur. Bunun en tipik örneği yukarıda sözünü ettiğimiz *Ağaçkakanlar*

kitabıdır. Yazarın, *ferdin kader önündeki durumu*, olarak açıkladığı ana tema aynı zamanda kendi hayatıdır. Burada şiirin ilk döneminde öne çıkan baba-oğul çatışması ile *Ağaçkakanlar* arasındaki benzerlik üzerinde durmak gerekir. Ebubekir Eroğlu, sözünü ettiğim baba-oğul çatışmasını, *İşaret Çocukları*'ndaki anahtar ödevi gören sözcükler baba, anne, ev, çocuk ve bunların çevresinde oluşan imgelere yaslanarak açıklar.⁴

Cahit Zarifoğlu'ndaki baba-oğul çatışmasını, *anahtar ödevi* üstlenen sözcüklerle açıklamak mümkün olduğu gibi baba trajedisinin bittiğini ilan ettiği *Ağaçkakanlar*'ı da buradan hareketle çözümlmek mümkündür. Ancak psikolojik ve psikoanalitik yönden Zarifoğlu'nun ne şiiri ne de çocuk kitapları henüz incelenmediği için baba ile çatışmanın ve 'kadına sığınışın' bitiş noktaları da açıklanmaya muhtaçtır. Yazar, baba-oğul çatışmasının biteceğinin işaretini rüya anlatımı ile verir. Amacı, çocukluğundan bu yana ona acı veren sarnıcı ebediyen kapatmaktır. Âlim Kahraman bu durumu, *evi terkeden ve babayla çatışan oğul kişiliğini önce rüyaların derinliğine, sonra da gerçeklik düzleminin büsbütün dışına itmek*⁵ biçiminde yorumlar.

Cahit Zarifoğlu'nun baba-oğul çatışmasının sona ermesinde en belirleyici olan ise onun baba olmasıdır. Çocukları ile tekrar çocukluğa geri dönüşü ve kendi trajedisini çocuklarının yaşaması için kendini çatışmadan uzaklaştırmak isteği baskın çıkar. Bu ise şairin *ev'e dönüş* sürecini hızlandırır.

Radyofonik Çocuk Oyunları

Cahit Zarifoğlu'nun radyo oyunları radyo oyunu-skeç arası metinlerdir. Radyo oyunu düşünce ağırlıklıdır; skeç ise anlık durumları yansıtır.

Radyofonik oyun, yalnızca kulağa seslendiği hâlde, en özgür tür kabul edilir. Gözün yerini muhayyilenin aldığı, bir anlamda, *konusu ki seni seyredelim*, ilkesine göre yazıldıkları için de hayale seslenir. Behçet Necatigil'in yorumuyla söylemek gerekirse, radyo oyunu şiirin tamamlayıcısıdır.

Radyofonik türün, mikrofonun icadından önceye dayalı bir tarihi var. Tiyatro eseri ile benzerlikler taşıyan yönleri olmasına karşın, söz ve müzik-efekt ile varoluşunu gerçekleştirir. Radyofonik oyuna konuşma dili yön verir. Ancak bu dil, günlük konuşma dilinden farklı, incelmış bir dildir. Radyofonik oyun, kendine özgü yapı özellikleri ve çağrışıma dayalı anlatım tekniğini gerektiren yazarlık biçimidir. Gişesi olmayan bu tür radyonun en nitelikli ve etkileyici program türü kabul edilir.

4 *Yönelişler*, Eylül 1981, yıl: I, sayı: 6.

5 *Edebiyatın Saklı Dili*, Âlim Kahraman, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 50.

Cahit Zarifoğlu'nun yayımlanmış ve yayımlanmamış radyo oyunları biyografilerinde yer almıyor. Oysa, *Katıraslan* kitabını yedi bölüm hâlinde radyo oyunu türünde uyarlamıştı. Çağdaş diyebileceğimiz bu fantastik anlatı önce okuma metni yani kitap olarak yayımlandı. Her iki metnin anlatımı dikkatle incelenirse radyofonik oyun biçiminde yazılan metnin daha zengin ve çağrışıma dayalı bir anlatıma ulaştığını fark ederiz. Doksan dakikalık bir yapıma sığdırılan radyofonik *Katıraslan* oyunu eser uyarlaması bakımından da ayrıca incelenmeye değer.

Cahit Zarifoğlu'nun *Yüzen Fil ve Aslan ile Eşek* adlı iki radyo oyununa Ankara ve İstanbul Radyoları tarafından yayınlanır raporu verilmiş ancak bu oyunların mikrofona uyarlanmış yapımlarına henüz ulaşılammıştır. El yazısı ile yazılmış ve hiçbir yerde yayımlanmamış üç çocuk oyunu daha var: *Vişne Reçelli Ekmek*, *Cırcır Böceği ile Kaplumbağa*, *Deve ile Uçuş Böceği*.

Zarifoğlu, radyofonik oyunlarında da yansıtma yöntemini sürdürür; dramatik dili ise yalın biçimde kullanılır. *Katıraslan*'da daha düşselleşir ve sezgisel anlatımı öne çıkarır.

Katıraslan, *Yüzen Fil*, *Aslan ile Eşek*, *Vişne Reçelli Ekmek*, *Cırcır Böceği ile Kaplumbağa*, *Deve ile Uçuş Böceği* adlı radyofonik oyunlarındaki kahramanlar diğer çocuk kitaplarında olduğu gibi yaşları büyük çocukların durbünü ile bakarlar dünyaya. Zarifoğlu, bu yaklaşımını radyofonik oyunlarında daha da belirginleştirir.

Zarifoğlu'nun radyofonik oyunları zekice düzenlenmiş ve oyuna dinleyiciyi dâhil etmeyi ihmal etmeyen sözel zekâ oyunlarıdır.

Kolay mı Çocukla Konuşmak

Kolay mı/Çocukla konuşmak. Cahit Zarifoğlu, Belki de bu yüzden *çocuk şiirleri* hem işaret, hem soru, hem de cevap gibidir. *Gülücük ve Ağaç Okul*'da çocuğun gözünden konuşmasının nedeni de budur. Bu yüzden *Gülücük ve Ağaç Okul*'daki *çocuk şiirleri* Cahit Zarifoğlu şiirinin özel bir alanı kabul edilmelidir. Gizemciliği, iç sezgileri ve ilhamı dışta tutan bu kısa şiir-öykü anlatımları için söyledikleri ile çocuk kitabı yazarlığını tanımlar gibidir: *Çocuklar düşünülerek yazılmış ama yine de büyüklerin aklına hitap eden şiirler. Demek ki, çocuklar için yazdıklarım da olduğu gibi sadece çocuklara hitap eden bir renk tutturamamışım...*

Özetlemek gerekirse, Cahit Zarifoğlu'nun çocuk kitabı yazarlığı, hem çocukta kendini açıklayan, hem de çocukta kendini gerçekleştiren bir yazarlık tercihidir. Çocuk kitapları, şair bakışının yansıdığı, zekice yazılmış ve önce yetişkinlerin çocukluğuna yönelik kitaplardır.

Cahit Zarifoğlu başından beri bunun farkında: *Kolay mı / Çocukla konuşmak*.